

О књизи *Светло свету*: критички осврт

Ове године је из штампе изашла књига *Светло свету: прилог антропологији хришћанства*,¹ уваженог српског етнолога и антрополога Бојана Јовановића, јавно ангажованог српског интелектуалца. Дело одликује енциклопедијски обим података и приступ који тежи да направи креативан мост између секуларних наука и православног богословља, што је одлика специфичног жанра који је у Србији у своје време популарисао академик Владета Јеротић, са којим се и аутор књиге добро познавао и имао више заједничких јавних наступа. Књига, притом, промовише идеју увођења нове дисциплине, за коју њен аутор предлаже назив „антропологија хришћанства“ [не треба мешати са хришћанском антропологијом – прим. О. С.]. Нажалост, поред добрих особина, у овом првом издању су приметне неке озбиљне слабости, грешке, па чак и хетеродоксни ставови, које не би требало да буду својствени православном писцу. Све то заједно захтева једну начелну критичку опсервацију.

*

Аутор књиге *Светло свету* стоји на сасвим исправном ставу да „веровање и знање нису оличење супротних већ комплементарних принципа“.² Када такав став искаже писац који је потврђен у свету науке – конкретно: у домену антропологије и етнологије – онда то има посебну тежину. С тим у вези, полазећи од својих матичних научних области, др Јовановић на више места прави креативан мост са православним богословљем. Јасно уочљив пример те врсте је видљив већ у првом делу књиге, приликом откривања богословских аспеката обичајности везане за Божић. Јовановић наглашава да Рођење Христово није само историјски догађај који се десио пре два миленијума, већ да је то и догађај који се изнова актуализује у животу сваког од нас.³ У том делу наводи занимљива запажања која се тичу божићне обичајности и, између осталог, добро примећује да нема суштинске разлике између српског поздрава *Христос се роди!* и западнохришћанског *Merry Christmas!* [„Срећан Божић“], јер, како то аутор уочава, први поздрав истиче значај доласка Бога у телу, а други радост самог догађаја. Како др Јовановић примећује, између та два приступа не постоји супротност, већ комплементарност јер „наглашавање радости због Исусовог рођења идентично је истицању његовог рођења које претпоставља и највећу радост“.⁴

Професор Јовановић износи и неке прецизне социолошке опсервације, посебно када је реч о погубној духовној појави дехристијанизације на Западу и утицају неолибералних идеологија које популаришу паганизам у савременом постхришћанском друштву. Он примећује процес духовно ретроградних видова обичајности и у српском друштву, очитованих кроз популаризацију слављења тзв. Ноћи вештица (уместо Светог Луке) и Дана заљубљених (уместо Светог Трифуна).⁵ Јовановић виспрено примећује: „У тој равни уместо хришћанске принципијелности преовладава животни прагматизам и морална релативизација дотадашњих хуманих и духовних вредности, па је тај терор релативизма и

¹ Бојан Јовановић, *Светло свету: прилог антропологији хришћанства*, Ободско слово, Подгорица 2025.

² Нав. дело, стр. 141.

³ Исто, 32.

⁴ Исто, 20.

⁵ Исто, 95.

довео до релативизације терора као зла савременог света“.⁶ Аутор се једнако критички осврће и на бруталну комерцијализацију и профанизацију сакралног у наше време.⁷ Истовремено, одсечно се противи „ритуализацији“ и „банализацији“ када је реч о нашем личном односу према хришћанској вери, наводећи да није довољно бити хришћанин по пореклу и формалистички, већ да је неопходно учинити да хришћанска вера прожме цео наш живот.⁸ Ова тема је једна од најважнијих у наше време и др Јовановић је с правом истиче на више места, изнова подсећајући читаоца на висину хришћанског призивања. У неким случајевима, сличне опсервације подстичу на размишање и оне читаоце који себе сматрају искреним поклоницима светиње. Тако, у контексту утицаја савремености на доживљај хришћанске вере, аутор пореди данашњу угодну посету Светој земљи коришћењем авио-превоза и некадашњи вишемесечни подвиг ходочашћа, скопчан са неизвесношћу и многим искушењима.⁹ Он, с тим у вези, наглашава заборављену потребу да се човек са ходочашћа врати преображен, а не да иде по принципу, како наводи, „магарац у Јерусалим, магарац из Јерусалима“.¹⁰ На овом месту аутор посебно наглашава потребу унутрашњег делања и тога да хришћанин првенствено тражи Бога у свом срцу, пошто посети света места, наводећи као потврду мисао: „Боже, свуда сам те тражио, а ти си био у мени, а ја сам био ван себе“.¹¹

Др Бојан Јовановић у својој књизи износи и веома занимљиву етно-психолошку црту Срба, наводећи: „Српски народ је историјски научен како да се понаша у злим временима, како да храброшћу, одлучношћу и спремношћу на жртве оствари циљеве националног ослобођења. Међутим, упркос великим победама, Србе поражава искушење добра, оствареног историјског циља, које се некритички прихвата и брзо претвара у своју супротност[...] Побеђују јачег и бројнијег непријатеља, али не могу да савладају себе, да ограниче моћ појединца и њихову бахатост“.¹² Време у коме живимо, рекло би се, потпуно даје за право овом запажању и упозорава да смо веома мало – ако имало – научили из историјских грешака које смо правили као народ. На сличан, аналитичан и критички интониран начин, Јовановић се осврће и на оне који су систематично непријатељски радили против српског народа у 20. веку. У том погледу, он ствари назива својим именом, што је у времену такозване политичке коректности реткост. Тако господина [или друга, како коме одговара] Јосипа Броза Тита аутор сасвим прецизно назива комунистичким диктатором [јер то је несумњиво и био], а ништа мање прецизно именује све што се српском народу десило у такозваној НДХ током Другог светског рата, као и у савременој Хрватској током грађанског рата деведесетих.¹³ У овом домену, аутор је пример како би сваки српски интелектуалац требало да пише о свом народу: држећи се историјских чињеница, самокритично када су српске слабости у питању, а без страха када је реч о сведочењу масовних злочина почињеним над Србима у 20. веку.

⁶ Исто, 95-96.

⁷ Исто 210.

⁸ Исто, 97.

⁹ Исто, 170.

¹⁰ Исто, 176.

¹¹ Исто, 178. – Др Јовановић наведену мисао приписује Светом Јустину Ћелијском, но у питању је мисао Блаженог Августина, која је на датом месту скраћена и парафразирана.

¹² Исто, 84.

¹³ Исто, 150-151;162-163.

Све претходно наведено су само неке добре стране књиге *Светло свету*, које је неопходно истаћи у њеној оцени. Нажалост, у креативном покушају да направи мост између антропологије, етнологије и православне теологије, др Бојан Јовановић у својој књизи износи и ставове са којима се, у мањој или већој мери, не можемо сложити, а неке сматрамо у целости погрешним и неправославним. Он своју књигу почиње са „човеком сваштоверником“, ¹⁴ полазећи од историјске чињенице постојања великог броја различитих светских религија и људских веровања. У наставку, међутим, др Јовановић указује на својеврсни еволутивни ход светских религија ка хришћанству, што је само условно тачно – светске религије (и философије) несумњиво имају у себи нешто од тежње ка Истини, али хришћанство је пре револуција него еволуција у односу на њих. Наиме, хришћанство је крај сваке светске религије јер, као што је то неко добро приметио, светске религије све време траже начин да некако премосте зид која дели човека од Бога, док је Христовим доласком међу нас та преграда срушена. Стога хришћанство није религија, већ откривена вера, што га суштински разликује од светских религија и философских концепција које су настале или као плод људског мишљења и резонувања, или, пак, као деградација изворног откривења. Изузетак је старозаветни јудаизам, који је такође свише откривена религија, која своје испуњење налази управо у Христу (односно хришћанству). Др Јовановић, нажалост, не увиђа то у потпуности – тако библијски извештај о стварању Еве из Адамовог ребра повезује са сумерско-вавилонским митовима насталим три хиљаде година пре Христа.¹⁵ Он тиме превиђа чињеницу да постоје догађаји историје људског рода, попут Потопа, који су остали у колективном сећању разних древних народа, међу којима је макар један био одвојен непремостивом физичком баријером океана која би онемогућила било какве позајмице. Слично томе, професор Јовановић повремено има тенденцију да пренагласи утицај паганских традиција на православно хришћанство у његовом обичајном делу,¹⁶ при чему на једном месту прави поређење које, једноставно, не може да се направи. Конкретно, он сматра да се може направити паралела између посете незнабожаца Ескулаповом храму (познатом идолишту из прехришћанског времена) са оним што у хришћанско време постоји као посета светињама. С тим у вези, др Јовановић наводи: „Са хришћанством је настављена ова пракса [мисли се на праксу посете Ескулаповом храму ради излечења – прим. О. С.], па су у Византији, тадашњем Источном Римском царству, у храмовима посвећеним Арханђелу Михаилу на овај начин нарочито лечени душевно оболели, а за услугу лечења болесник је био дужан да свецу, као што је то чинио паганском божанству, принесе одређену жртву“.¹⁷ Ово гледиште је потпуно неправославно – да је Господ Бог дејствовао у идолиштима и даривао здравље људима преко незнабожачких идола, рани хришћани свакако не би ниподаштавали идолишта и са презиром говорили о идолима, ризикујући и сопствени живот због таквог става. Тиме не кажемо да Господ Бог није могао помоћи неком незнабошцу, напротив, али тврдимо да су незнабожачки култови били демонског порекла, те да се у њима као таквима не може тражити дејство нестворених божанских енергија. Хришћани су, у том смислу, према незнабошцима увек имали толерантан став, али су незнабожачке праксе и учења отворено разобличавали.

Поред антропологије и етнологије, област коју др Јовановић интензивно користи у својој књизи је и психологија, несумњиво под директним утицајем вишегодишњег познанства са

¹⁴ Исто, 19.

¹⁵ Ср. исто, 42.

¹⁶ Уп. исто, 27.

¹⁷ Исто, 169.

академиком Јеротићем. И ту видимо нешто слично као и у претходном случају: неке веома лепе и духовно корисне опсервације, неке ставове који су на граници прихватљивости, и на крају, неке отворено хетеродоксне идеје. Примера ради, аутор даје веома корисне и упечатљиве осврте када је реч о дечијој психологији, наглашавајући значај оба родитеља и напомињући грешку пренаглашавања једног.¹⁸ Он додатно истиче како је Господ својим Апостолима истакао значај „величине малог“ и показао децу као пример, наглашавајући да је логика хришћанства супротна рационалистичкој позицији.¹⁹ О феномену „величине малог“, када је реч о деловима наше свакодневице, аутор посвећује посебну пажњу (у виду једног целог поднасловa), примећујући да „су сви невидљиви, мали чиниоци живота међусобно повезани и зависно од нашег односа према сваком од њих формира се целина“, те да „само онај ко сачува исконско дете у себи може да осети свежину дамара света, прихвати његове животне игре и сачува поверење у друге без обзира на њихове намере да га изиграју и преваре“.²⁰ Овај део је, са својим порукама, вероватно је и најпрактичнији када је реч о психолошким аспектима тема које књига третира и несумњиво је користан.²¹

Као референтну теоријску позицију у домену психологије, аутор узима Јунгову школу мишљења и његов концепт индивидуације. Јовановић појам индивидуације тумачи као „психолошки процес стварања личности“,²² којим се „дефинише потреба појединца да током свог развојног процеса потврди себе“, наглашавајући притом да је то и несвестан и свестан процес.²³ И у том домену аутор тежи да успостави квалитетан мост између хришћанства и психологије, наглашавајући потребу да се од индивидуе иде ка личности, уз важно запажање да је процес индивидуације без Христа могућ, али да без Христа нема обожења.²⁴ Све то је, приметимо, сасвим компатибилно са православним богословљем. Код ове теме, међутим, постоје одређена места у којима се износе хетеродоксни ставови приликом покушаја креирања мостова између једне секуларне науке и православног богословља. Примера ради, иако Јовановић исправно примећује да се у православном поимању Пресвете Богородице превазилази „дуализам карактеристичан за паганске мајке богова“, он без икакве критичке оградe наводи Јунгов став да се кроз Богородицу уводи четврти елемент у Свету Тројицу, што неодољиво подсећа на јерес софијанства.²⁵ Читајући ауторов исказ у књизи не можемо поуздано закључити да ли се он са поменутиm Јунговим ставом слаже или га, пак, само успутно наводи као једно мишљење. Како год, један православни интелектуалац не би могао да остави такав став без критичког осврта, уколико се са њим не слаже – а уколико се којим случајем слаже, онда излази ван оквира ортодоксије.

Далеко већи проблем од недовољно јасно изреченог става према поменутом хетеродоксном становишту се налази на другом месту, на коме др Јовановић износи своје лично становиште, тако што некритички повезује концепт индивидуације са Христовом

¹⁸ Ср. исто, 53.

¹⁹ Исто, 55.

²⁰ Исто, 57, 62.

²¹ И у другим деловима књиге могу се наћи неки корисни животни примери који се тичу практичне психологије (ср. нав. дело, 143-144).

²² Нав. дело, 88.

²³ Исто, 68.

²⁴ Исто, 94. – Аутор на датом месту не користи термин обожење, већ „остварење себе као божанског бића“, очигледно желећи да нагласи да је циљ постајања човека да постане бог по благодати

²⁵ Ср. исто, 48.

личношћу. Конкретно, аутор књиге сматра да је и „Христова личност резултат дугог процеса индивидуације“, ²⁶ те да Господ, савлађујући искушења на Гори кушања, „постаје интегрисана, кохерентна личност која може да чини чуда због других“. ²⁷ Овај став Јовановић понавља на још једном месту и каже: „Хришћански пут индивидуације, обележен је Исусовим искуством, његовим искушењима чијим је превладавањем остварио себе као личност способну да чини највећа чуда“. ²⁸ Др Јовановић, очигледно, превиђа да је Личност Господа Исуса Христа – истинитог Бога и истинитог човека – Личност Бога Логоса, који је *par excellence* Личност од вечности. Другим речима, Личност Бога Логоса је носилац обеју природа Богочовека, због чега се на Господа Исуса Христа не могу применити концепти индивидуације везани за психолошки развој обичног човека. Наиме, аутор као да заборавља да извор Христове чудотворне силе лежи у Његовој божанској, а не људској природи, која је уипостазирана у Личност Логоса. Другим речима, Христос није човек који се виноу до Божанства, већ Бог који се спустио до човека, у толико присној мери да је узео нашу природу, укључујући и такозване непорочне слабости. Пошто др Јовановић исповеда Исуса Христа за Богочовека, заиста није јасно одакле му закључак по коме Господ божанску моћ да чини чудеса задобија тек после процеса личне индивидуације на Гори кушања. Поготово што је православном интелектуалцу његовог калибра сасвим сигурно познат Халкидонски христолошки догмат, који начин ипостасног сједињења божанске и људске природе у Исусу Христу сасвим јасно образлаже.

На овом месту треба да се осврнемо и на обраду уже богословских тема у књизи *Светло свету*, независно од секуларних наука са којима др Јовановић покушава направити мост градећи дисциплину под називом антропологија хришћанства. Као и у ранијим случајевима, књига има како лепе и корисне богословске увиде, тако и оне који су или непрецизни или половично тачни, или, нажалост, хетеродоксни. У књизи се наводи више светих ауторитета Православне Цркве (какви су Антоније Велики, Јован Лествичник, Григорије Палама и Григорије Синаит), обично са цитирањем њихових поука. ²⁹ Аутор, притом, све време исправно наглашава суштински важну ствар: да је хришћански идентитет изнад осталих животних одредница, да је веза са Богом дубља и јача од свих осталих, а да је човеков призив да од индивидуе постане личност, у заједници са Богом и ближњима. ³⁰ У овим речима се види јасан хришћански идентитет аутора и његова искрена припадност Христу и Православној Цркви. Оно што је, међутим, спорно јесу неки богословски ставови који се у књизи износе као православни, а у мањој или већој мери су хетеродоксни, те као такви не могу остати без осврта и позива аутору да их у наредном издању исправи. Грешке, све па и богословске, се догађају свима нама, и то није страшно – оно што је опасно јесте истрајавање на њима пошто се на грешку укаже.

Пођимо од места на којима се аутор непрецизно изражава, мада је јасно шта жели да каже. Примера ради, професор Јовановић на једном месту наводи: „Да није лако постати и бити хришћанин, показује већ и сам Исус Христос, који се, иако ослобођен од греха, суочио са искушењима током четрдесетодневног боравка у пустињи“. ³¹ Ово „ослобођен од греха“ се

²⁶ Исто, 79.

²⁷ Исто, 81.

²⁸ Исто, 102.

²⁹ Ср, исто, 105, 116-117, 125.

³⁰ Исто, 72.

³¹ Исто, 78.

веома лако може разумети погрешно, као некакво накнадно (временско) ослобођење од греха. Далеко је боље користити израз „слободан од греха“, чиме се јасно даје до знања да је Логос, у чину оваплоћења од Духа Светог и Марије Дјеве, сјединио са Собом целокупну људску природу, без греха (који није део наше природе, већ је паразит и уљез). Ово је, међутим, финеса коју би мало ко од читалаца уопште приметио или јој, уопште, поклатио пажњу, па не треба бити ни сувише строг ни захтеван у погледу прецизности израза. У књизи се на пар места непрецизно користи и специфична богословска терминологија коју је, ипак, неопходно познавати када се третирају антрополошке теме.³² Постоји и једно место које је, начелно гледано, тачно, али треба га проширити дубљим богословским увидом. На том месту аутор наводи како је „Христовим васкрсењем потиснуто циклично природно обнављање и успостављен принцип линеарног времена“.³³ Потпуно је тачно да је линеарно време укинуло циклични принцип, но линеарност је била карактеристика већ старозаветног доживљаја времена, који би се, графички гледано, могао представити у виду усмерене полуправе, док се у хришћанском доживљају времена линеарност шири и синтетише са будућим веком, чинећи да време буде у облику Крста који сабира прошлост, садашњост и будућност. Крстолики доживљај времена је типична одлика хришћанског етоса – тај доживљај не укида линеарност (која, као што и др Јовановић сасвим добро примећује, укида цикличност), већ је проширује и продубљује у Знак Победе којим је знаменовано време после Христовог Васкрсења. Ово је, међутим, богословска финеса коју не бисмо могли захтевати од аутора који није богослов по вокацији, а чија књига није прошла кроз рецензију неког богословског ауторитета.

У књизи др Јовановића постоје и богословске омашке које могу збунити читаоца. Неке од њих су мање важне, јер су типично синтаксне,³⁴ но друге су семантичке и могу унети забуну. Примера ради, др Јовановић на једном месту Господа Исуса Христа назива „Новим Месијом“.³⁵ Није, међутим, јасно шта ово „Нови“ представља јер Месија је само један – не постоји „стари“ и „нови“. Оно што, међутим, постоји јесте стари и Нови Адам – аутор је, готово сигурно, мислио управо на то. На другом месту, др Јовановић пише како „Хришћанство тек након Христа успоставља своју иконографију и симболику, повезујући их и са претходним религијским контекстом“.³⁶ Но када би то хришћанство уопште могло успоставити своју иконографију и симболику, ако не после Христа – пре Христа хришћанства свакако није ни било. Све ово [и много чега другог] сведочи да је пре штампе била неопходна темељна рецензија текста од стране неког богословског ауторитета, пожељно из области догматског богословља.

Крајње је споран и ауторов став у погледу логичности хришћанске вере. Наиме, Јовановић наводи: „У вери у васкрсење, као и у свакој вери, преовладава ирационално и нелогично над рационалним и логичким, а жртвовање рационалног да би се веровало одређује карактер хришћанске религиозности“.³⁷ У хришћанској вери у васкрсење, међутим, нема ничег нелогичног и ирационалног, већ надлогичног и надрационалног – о томе пише скоро свака

³² Тако, примера ради, аутор не прави разлику између разума и ума, иако се она у православној антропологији јасно прави (ср. исто, 132)

³³ Исто, 182.

³⁴ Тако, примера ради, аутор повремено за датив речи Христос користи „Христосу“ (уместо „Христу“), иако се у косим падежима ово -ос губи (по узору на грчки језик, одакле реч Χριστός потиче).

³⁵ Нав. дело, 134.

³⁶ Исто, 86.

³⁷ Исто, 206.

хришћанска апологетика. Шта има нелогично у томе да Богочовек Христос после распећа има силу да васкрсне? Нелогично би било сасвим супротно – да ту силу нема. Сасвим друга тема је то што су божанске тајне – какве су Тајна ипостасног сједињења божанске и људске природе у Личности Оваплоћеног Бога Логоса, и Тајна Распећа, односно догађај у коме је Оваплоћени Бог пострадао телом – изнад могућности логичког поимања. Те тајне је речима немогуће описати јер су недокучиве разумом. Оне, међутим, због тога нису нелогичне, већ су надлогичне.

Кључни проблем у домену ауторових богословских опсервација, међутим, нису непрецизна места, већ мисли у којима се износе отворено хетеродоскна становишта. Негде су та становишта нешто мање изражена, као у случају када аутор покушава да направи паралелу између хришћанске и далекоисточне мисли, наводећи: „Зато је Христов пут онај средишњи, главни пут којим човек треба да иде да би постао оно што јесте. Бити оно што јеси, индијско 'То је то', 'Тат вам аси', је најтеже постићи“.³⁸ Акценат на „буди оно што јеси“ и индијско „Тат вам аси“, међутим, није одлика хришћанске антропологије – за њу важи „пази на себе“ да би постао оно што треба да будеш и што ти је Божијом вољом назначено да постанеш – бог по благодати. Далекоисточна духовност нема тај елеменат јер је сва усмерена ка концепту самообожења.

Но посебно велики [боље рећи: највећи] проблем на овом пољу настаје када аутор готово ауторитативно износи ставове који садрже озбиљне догматске грешке, а он их држи за православне. Први такав став смо већ навели у делу у коме се третира проблематика индивидуације и њено повезивање са личношћу Христовом – наметање једног психолошког концепта у раван богословља директно је одвело у јерес. Друга једнако велика – ако не и већа – догматска грешка у књизи је место на коме аутор тврди да је моћ Оца већа од моћи Сина када је реч о васкрсењу. За разлику од претходног места, овде др Јовановић не покушава да направи мост између секуларних наука и православног богословља, већ директно улази у опсервацију богословских тема, али без ослоња на Предање Цркве. Наиме, Јовановић изричито тврди да Син има силу да подиже из мртвих, али да само Отац има силу да васкрсава. Он свој став објашњава на следећи начин: „Будући да само од Оца исходи Свети Дух, а не од Сина, јасно је да само Отац има моћ васкрсења Светим Духом, а да Син без те моћи може само да враћа из мртвих, да лечи и чини чуда“.³⁹ Притом, аутор супротно гледиште повезује са филиоквистичком јереси, додајући да „изричито наглашавање да Свети Дух потиче [исходи] само од Оца и одређује ко има моћ да васкрсава“.⁴⁰ Замка у коју је др Јовановић очигледно упао јесте мешање унутартројичног односа (у коме Дух Свети исходи од Оца) и икономијске равни која се тиче односа Бога и творевине. Оно што професор потпуно превиђа јесте да изношењем таквог мишљења посредно афирмише криптоаријанску идеју, будући да је Светој Тројици заједничко све осим ипостасних одлика – у Светој Тројици је једна иста суштина, енергија, моћ, сила, слава, воља..., а различита су ипостасна својства нерођености, рађања и исхођења. У том смислу, сву силу коју има Отац има и Син и Дух Свети, без разлике.

Можда је др Јовановића на његов закључак покренуло то што се у мисли Апостола Павла налазе стихови који говоре о томе да је Бог Отац васкрсао Сина (ср. Рим 4: 24; 8:11; 10, 9;

³⁸ Исто, 87.

³⁹ Исто, 201.

⁴⁰ Исто, 207.

1Кор 15, 15; Гал 1,1; 1Сол 1, 10)? Ако је то у питању, др Јовановић је заборавио да консултује предањско тумачење тих стихова. Тако, примера ради, Свети Теофан Затворник појашњава: „Ако се говори да га је Бог васкрсао, онда је то учињено само ради указивања на његову нераздељност са Богом Оцем. Јер Син Божији и Бог се оваплотио, не остављајући недра Очева, и када је био васкрсаван од Оца, учествовао је и сам у овом његовом дејству. Божанска дејства су нераздељна, она долазе од Триипостасног Божанства. И васкрсење Христово је дело Бога Оца и Сина и Светога Духа“.⁴¹ Или, на другом месту, где Светитељ додатно појашњава: „Отуда, гледајући на васкрсење, може се тврдити да је Христос Спаситељ и Сам васкрсао, не без дејства Оца, и васкрснут је Оцем не без свог дејства, као Сина; јер Лица Пресвете Тројице раздељена су личносно, али су нераздељива по својствима“.⁴² Дакле, православно богословље јасно сведочи да све што има Отац има и Син, осим ипостасног својства нерођености које је Очево, те самим тим Син има једнаку силу да васкрсава из мртвих.

Уосталом, чак и да нам нису доступни списи богословских ауторитета Православне Цркве који нам објашњавају ове теме, зар није довољно то што сам Господ у Јеванђељу каже: „А ово је воља Оца који ме посла да сваки који види Сина и верује у Њега има живот вечни; и ја ћу га васкрснути у последњи дан“ (Јн 6, 40)? Или, на другом месту: „Који једе моје тело и пије моју крв има живот вечни, и ја ћу га васкрснути у последњи дан“ (Јн 6, 54)? Те речи Господње је, из неког нама непознатог разлога, др Јовановић превидео приликом формирања свог става који је потпуно супротан православном предању.

*

На крају овог критичког осврта, нагласимо да је један од главних предуслова за адекватну хришћанску мисионарску делатност потпуна и бескомпромисна верност догматима Цркве приликом изношења богословских ставова – у супротном се прави неупоредиво више духовне штете него користи. С тим у вези, искрено се надамо да ће следеће издање књиге *Светло свету: прилог антропологији хришћанства* проћи темељну рецензију и редактуру неког српског богословског ауторитета, после чега ће моћи бити за препоруку православним читаоцима. У садашњем облику, за препоруку свакако није.

Презвитер др Оливер Суботић

Управник Мисионарског одељења Архиепископије београдско-карловачке

Напомена: Чланак је првобитно објављен у новини *Православље* (15. новембар 2025). Због недостатка простора у часопису, редакција је компримовала критички апарат који иде уз текст, који се овом приликом објављује интегрално и у оригиналном облику.

⁴¹ Свети Теофан Затворник, *Тумачење посланице светог апостола Павла Римљанима: други део*, Каленић, Крагујевац 2013, стр. 83.

⁴² Свети Теофан Затворник, *Тумачење посланице светог апостола Павла Галатима*, Каленић, Крагујевац 2013, стр. 25.